

שנאת הרשעים

גדול המחטיאו יותר מן ההורגו באומות העולם וכישראל

[א] איתא בספרי (פרשת כי תצא פסקא רנב) בביאור טעם החילוק שמצינו ביחס לאומות העולם, דהוזהרנו שלא לתעב אדומי ומצרי, וכנגד זה נצוינו לצרור את המדינים, ואף המואבים והעמונים נאסרו לבוא בקהל עד עולם, ואף שלכאורה האדומיים והמצריים הרעו לישראל במדה מרובה יותר, וז"ל, רבי שמעון אומר, מצרים הם טבעו את ישראל במים, ואדומים קדמו את ישראל בחרב, ולא אסרם הכתוב אלא עד שלשה דורות. עמונים ומואבים מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור עולם, ללמדך שהמחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו אין מוציאו אלא מן העולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא.

וכן איתא בבמדבר רבה (פרשת פינחס פרשה כא), ובתנחומא (שם סי' ד), ומובא ברש"י (שם כג, ט).

קביעה זו ש'גדול המחטיאו יותר מן ההורגו', מצינו לא רק ביחס לאומות העולם, אלא גם בנוגע לפושעי ישראל, עה"פ בהושע (יב, טו), הַכְּעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמִיו עָלָיו יְטֹשׁ וְתַחֲפֹתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדָנָיו, פִּירֵשׁ"י, הכעיס אפרים - לבוראו לבנות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורים - הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל להצמיד לעכו"ם והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להצמד לבעל פעור וענשן הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם¹.

החידוש בדברי ר"ש שכך ההתייחסות ההלכתית בפועל; נראה שהיחס החמור הוא בחיובי בין אדם לחבירו

[ב] החידוש בדברי ר' שמעון הוא שכך היא ההתייחסות ההלכתית המעשית גם לשלילה בנוגע לחיובי ענישה שונים, שאף שאיבוד הנפש והריגה במובן הפיזי והגשמי מוחשיים יותר, היחס החמור יותר הוא למחטיא את חבירו ומאבדו מחיי העולם הבא.

וראה בביאור הגרי"פ פערלא על סה"מ לרס"ג עשה כח שדן בהרחבה אם אכן פסקינן להלכה דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו, יעו"ש.

עיקר טענת הגרי"פ היא 'לענ"ד הוא תמוה מאוד ואין לו כל יסוד להלכה. ואדרבה הדבר ברור דאין הלכה כן. שהרי הדבר תמוה לפי זה במאי דקיי"ל כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מע"ז גילוי עריות שפיכות דמים שיהרג ואל יעבור. ואמאי לא חשיב נמי עבירת לאו דלפני עור. שהרי לפי זה אם הכשיל את חבירו בעבירת איסור דאורייתא חמור יותר מהורגו ודינו כשפיכות דמים דיהרג ואל

¹ הוספה בדברי אגדה ודרוש: בעל השמועה - ר"ש בר יוחאי; ההבלת חיי עוה"ז למול חיי עולם הבא

בספר משך חכמה בפר' כי תצא (כד, ז) עומד על כך שלשיטת ר' שמעון דחנק חמור מסייף (סנהדרין מט - נ), רוצח את חבירו בסייף, ואילו המוכרו לעבד בחנק. וכתב דצ"ל דזה דמחטיאו דיתחזיקו אותו לעבד ויפקיעו אותו ממצוות, קשה מן ההורגו. ומבאר דר' שמעון אזיל לטעמיה דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו.

ומוסיף לבאר לפי"ז דברי ר' שמעון בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין סט, ב), בדין הוא שתהא בת ראיה להיות כבן סורר ומורה, שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב היא בן ולא בת, דלטעמיה אזיל שהמחטיא קשה מן ההורגו.

ונראה לחדד הדברים, דמצינו לר' שמעון ב"ר יוחאי שההביל את חיי עולם הזה 'חיי שעה' לעומת חיי עולם הבא, יעויין ב' שבת (לג, ב), נפקו [ר"ש ור' אלעזר בנו מן המערה] חזו אינשי דקא כרבי זורעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף, ועם התבוננות עמוקה ונוקבת זו של מידת האמת דן את המחטיאו לאדם שמוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא שהוא קשה וחמור מן ההורגו שמוציאו רק מן העולם הזה.

ברם, מקביעה זו שיש לבכר ולהעדיף את חיי העולם הבא מן חיי העולם הזה נגזרת גם הלכה בדיני קדימה, וכך שנינו ב' בבא מציעא (לג, א), אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא... היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח את של רבו, ואחר כך מניח את של אביו. היה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו.

יעבור. והרי יש בו אזהרה מיוחדת. ופשיטא דאין לכלול בכלל עבירה דשפיכות דמים לומר דכיון דקתני שפיכות דמים היינו הך'.

וכבר הקדימו בזה בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן טז), וז"ל, גם זה אינו דאע"ג דאמרינן גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, מ"מ הרי בעבירות החמורות אמרינן שיעבור ואל יהרג כי כתיב וחי בהם ולא שימות בהם. עכ"ל.

וכן העיר בזה באליה רבה (סימן תרע"ק יד) בשוב קשיית הט"ז על דברי הלבוש שם (סעיף ב) בביאור הטעם שלא קבעו את ימי החנוכה לימי משתה ושמחה כמו ימי הפורים, דהיינו מפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד שהיה מושל עליהם להריגה כמו שהיה בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא ההכנעה, ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם... לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות, ולא למשתה ושמחה, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ח"ו, ובעזרתו יתברך לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות, יעו"ש, וכתב ע"ז בא"ר, אין זה נכון, דהא פירש רש"י פרשת כי תצא דגדול המחטיאו יותר מההורגו (ט"ז סק"ג). ולענ"ד לא קשה מידי, דשם מחטיאו ברצון הוי, מה שאין כן הכא דהוי ע"י אונס. ועוד קי"ל ביו"ד בס"י קנ"ז [רמ"א ס"א] כל מקום שנאמר יהרג אל יעבור אם עבר ולא נהרג אף על פי שחלל השם מכל מקום נקרא אנוס ופטור, ואם כן לא שייך באונס טעם דמחטיא קשה שמוציאו מעולם הזה ועולם הבא, עכ"ל.

הרי שכבר גדולים חקרי לב עמדו על הקושיא, וקבעו בזה מסמרות לחלק ביסוד הדבר בין חטא במזיד לחטא בשוגג או באונס², ומ"מ לא פירש מידי בטעמא דמילתא. והדברים יתבארו אי"ה בהמשך דברינו.

ונראה עוד, כי היחס החמור למחטיא יותר מן ההורג, הוא בתוך גדר חיובי בין אדם לחבירו, והיינו דאין חומרת מעשה המחטיא מצד חלק החטא של בין אדם למקום, שהוא מחטיא את חבירו וגורם לו לעבור את מצוות הבורא, אלא מצד חלק החטא של בין אדם לחבירו, שאנו דנים את העוולה הנעשית לחבירו בהחטאתו ובמכשול שהושם לפניו כעוולה גדולה יותר מאשר להורגו ולאבדו מחיי העולם הזה.

חומרתו של 'מסית' וטעמו - 'כי בקש להדיחך'

[ג] דוגמא חריפה לזה אנו מוצאים בפרשת מסית. המסית את חבירו לעבוד עבודה זרה דיני עונשו חמורים יותר מכל עבירה אחרת. הכלל הוא בדיני נפשות שבי"ד צריכים לחפש זכות הנידון להצילו, כדכתיב (במדבר לה, כה) והצילו העדה, ודין הטיה לרעה בבי"ד שאינו כהטיה לטובה, אלא לרעה בעיני רוב של שנים, וכן מחזירין את הדין לזכות ואין מחזירין לחובה, ובכל אלו 'חילופיהן במסית', שמחפשים חובתו ואין מחפשים זכותו.

וכן מחמירים על המסית בכל צדדי החיוב האפשריים, 'אין טוענין למסית', ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים, ואף שפסולים לשאר דינין, וגם א"צ התראה, ואף שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, וגם ממיתין אותו בחמורה שבמיתות שהיא סקילה.

והנה גם באופן דלא אהנו מעשיו של המסית, שהניסת לא שמע בקולו ולא עבד ע"ז, דנין את המסית בכל חומר הדין³, ומזה נלמד חומרתה של ההסתה לעבירה כשלעצמה, שנענש עליה אף בלא שהיו תוצאות כל שהן למעשיו.

הטעם לחומרא יתירה זו נלמד מתוך פסוקי התורה בפרשת ראה (דברים יג, ט – יא), לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו... וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך.

חומרתה של עוון ההסתה אינה כלפי מעלה, שביקש להדיח את חבירו מעל ד', אלא כלפי חבירו, שאדם המסית את חבירו מעל המקום הרי בזה מבקש לעשות לו את הרעה הגדולה ביותר שיכולה להימצא, ומצינו בקדמונים שם (אלשיך ועוד) שביארו חומרת עונש המסית משום ש'גדול המחטיאו יותר מן ההורגו'.

² ויעו"י בשו"ת שואל ומשיב (תניינא ח"ד סימן מב), וז"ל, ובזה יבואר מ"ש כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה צעקה ואין מושיע לה וחז"ל אמרו מה בא ללמד ולפענ"ד נראה דמ"ש ורצחו נפש גם כן סתום ולפענ"ד ע"פ מ"ש גדול המחטיא לאדם יותר מההורגו והיינו דההורגו הורג הגוף והמחטיאו הורג הנפש שלו והנה גם כאן כל שבתחלה ה"י אונס הוה כרצחו נפש היינו שהרג הנפש השכלי והחטיאו עד שנתרצית ודו"ק.

³ ע"י בתוס' בסנהדרין (כט, א), וז"ל, דברי הרב ודברי התלמיד - וא"ת אם כן כל מסית יפטר עצמו באותה טענה. ויש לומר דדוקא נחש שלא נצטווה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו, אבל מסית שנצטווה שלא להסית נמצא כשמסית עובר.

מחיובו של מסית ניתן ללמוד על המחטיאו בכלל ; גדר כללי בשנאת הרשעים

[ד] אף אנו נאמר בכל מחטיא את חבריו בעבירה, ולא דווקא במסיתו לע"ז, שחומרת היחס אליו אינה מגדרי ב"א למקום, אלא מצד היחס בין אדם לחבירו, ואף שהגדר ההלכתי של מסית נאמר רק בעבירת עבודה זרה בלבד, כבר כתב בספר משנת רבי אהרן (ח"א עמ' רמז), 'ולמדנו מזה חומר המחטיא את חבריו שהיחס אליו הוא בכל חומר הדין ובטלה כלפיו מידת הרחמים, ואף דגדר מסית הוא דווקא במסית לעכו"ם, זהו כלפי חיוב המסית, דלא חייבה תורה אלא בתנאים הללו⁴, אבל מזה למדים אנו חומר המחטיא בכלליות, [וכן מצינו פעמים הרבה בחז"ל דנלמד גדר הדברים אף שהדין בפועל יש לו תנאים מיוחדים, ומהם במשנה (ערכין פ"ג מ"ד): נמצא האומר בפיו וכו'], והרי מפורש דנלמד מהנחש דאין טוענין למסית, והתם לא היתה ההסחה לע"ז, והרי דהגדר אחד.

ונראה נפק"מ בזה בקיום המעשי של ההלכה, דהנה מצינו חיוב מדברי קבלה של שנאת הרשעים, דמצוה לשנוא את הרשעים אחר שנוכח אותם על חטאם הרבה פעמים ולא רצו לחזור בהן, כמו שנאמר (תהילים קלט, כא), הלא משנאיך ד' אשנא ובתקוממך אתקוטט. (ספר החינוך מצוה רלח; הגהות מימוניות פ"ו מדעות ה"ג), ויש לחקור בגדרה של מצוה זו, אם מניע ושורש השנאה הינו חיוב של בין אדם למקום, והיינו שכיון שאנו אוהבים את ד' וכבוד שמים גדול ונכבד בעינינו אנו שונאים את שונאיו, או שהשורש הוא רגש טבעי של שנאה שאנו שונאים את שונאי ד', שזה היחס ה'חברתי' שלנו כלפי שונאי ד' בגדרי בין אדם לחבירו, שהרי שונאי ד' הוא בעצם שונאנו הגדול.

ולכאורה יתכן דתרווייהו איתנייהו, ואין סתירה בין ב' הגדרים, וכפי שניתן לבאר בלשון הכתובים בתהילים שם, הָלוֹא־מִשְׁנֵאִיךָ ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמְמִיךָ אֶתְקוּטֵט: תְּכַלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאֲתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי, דלפי פשוטו בפס' השני נאמר שיעור במדרגת השנאה שזו 'תכלית השנאה', שנאה הבאה מתוך יריבות אישית שאין למעלה ממנה, וכן פירש בעל העקידה (שמות שער לד), וז"ל, יאמר שהוא מתאחד תשוקתו ורצונו ברצונו ית' עד שהוא אינו שונא

⁴ ונפ"מ פשוטה בזה בדיני השנאה, וכמו שכתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספר דברות משה (ב"מ פ"ב הערה עז) שאף שישאל שראה בו דבר ערוה מותר לשנאותו, אינו מותר אלא לשם שמים, ולא בשנאה מצד תאוותו לשנאותו, כגון שיש לו איזה מריבה עמו, ולבד שהוא סברא, יש ראייה גדולה, מה שרק במסית נאמר שאסור לאהוב אותו, אבל בשאר חייבי מיתות ב"ד לא מצינו זאת, יעו"ש.

ונראה לדון בזמנינו באותם המוגדרים בכלל 'הפורשים מדרכי צבור', דהיינו כמו דתניא במסכת שמחות (בריייתות מאכל רבתי פרק ג), 'שעושי'ן עצמן בני חורין ממצוה וכבוד המועדות ושיבת כנסיות ומדרשות והמינין והמושומדין והמוסרין, דאיתא שם (פרק ב הלכה ח), כל הפורש מדרכי ציבור אין מתעסקין עמו לכל דבר. אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמיחין שאבדו שונאיו של מקום, שנאמר הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאיתם לאויבים היו לי, אם בכלל 'תכלית שנאה' דהיינו כמו שפירשו המפרשים דהי' שנאה שאין למעלה ממנה, מותר לערב גם שנאה אישית, לא מחמת מעשיהם הרעים לאביהם שבשמים.

ובדברי הגר"מ פ"ה הנ"ל מבואר דבמסית שאנו מצויים לא לאהוב אותו, אין עיכוב במה שמתערב בהם שנאה אישית מסיבות אחרות, ולכאורה הוא הדין בפורשים מדרכי ציבור הנ"ל שעליהם נאמר תכלית שנאה שנאיתם.

אולם יעויין דברי הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן ט), וז"ל, ואני רגיל לבאר הא דאיתא בב"ב (ע"ח ב') מ"ד על כן יאמרו המושלים באו חשבון, המושלים אלו המושלים ביצרם, באו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכר עבירה כנגד הפסדה, ואם נפרש דמיירי במצות ועבירות בין אדם לשמים, אינו מובן כלל אחר שמושלים ביצרם, מהו צריך לחשבון, הלא גם בלי חשבון עושים ראוי למשול ביצור ולעשות כדבר ה', ותו מה זה חשבון הנאת עבירה נגד עונש הרוחני של עוה"ב, אלא לא דברו חז"ל כאלן בענינים שבין אדם לשמים שהרי ע"ז לא נצרכו להביא המוסר ממה שכתוב בתורה במלחמת סיחון עם מלך מואב הראשון, והרי עונשי התורה ידועים במקומם, אלא מיירי בעניני הליכות עולם, ויש עושה מחלוקת או רודף את האדם לשם מצוה, אף על גב שידוע שהוא עבירה לעשות מחלוקת או לרדוף אדם מישאל, מכ"מ מחשב שהוא עבירה לשמה היינו לשם מצוה ויקבל שכרה, וכדאיתא בנזיר (כ"ג) גדולה עבירה לשמה וכו', וע"ז יש שני תנאים תנאי הראשון שלא יהנה מאותה עבירה כלל, וכדאיתא שם גבי יעל שנשתבחה במה שעשתה עבירה לשמה ומקשה והא קא מתהני מעבירה וכו', אלמא דאע"ג שהיתה רשאה לעשות עבירה משום פקו"נ דישראל, מכ"מ אם היתה נהנית מעבירה זו, לא נשתבחה כלל, דאסור ליהנות מעבירה לשמה...

והנני מפרש עוד מה שאמר דוד המלך בתהלים קל"ט הלא משנאיך ה' אשנא, ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאיתם וגו' חקרני אל ודע לבכי בחנני ודע שרעפי, וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם, היינו נוח לפני למות ולילך בדרך עולם כפי הראשונים ז"ל. והנה משמעות משנאיך המה האפיקורסין והמדיחין והמסורות כדתניא באדר"ן (פ"ט ז'), ואמר דוד שהוא שונאם ורודפם, ובקש מה' שיחקור ולדעת לבבו אם אינו נהנה מזה שרודפם, בחנני ודע שרעפי אם חשבונני יפה שאני עושה מצוה בזה יותר מהעבירה שמתקוטט ועושה מחלוקת, וראה אם דרך עוצב בי, שבאמת הנני נהנה מעבירה זו או אין חשבונני יפה, אזי טוב לפני שתנחני בדרך עולם שהרי לא אוכל לעשות תשובה ע"ז אחר חושב שהצדק עמדי, ובאמת אפילו אני שוגג ישא עונש כדן אדם העושה רעה לחבירו, שאחד שוגג ואחד מזיד חייב, וגם העושה רעה לחבירו לא מהני תשובה כידוע, עכ"ד. וצריך תלמוד.

שונאי ה' כמי ששונא לאויבי אוהבו ושונאיו שהוא בשניות אליו אלא כמי ששונא לאויביו ממש שהיא תכלית השנאה והאיבה והוא מבואר⁵.

אולם יתכן דהביאור בתוספת 'לאויבים היו לי', דכיון ששונאי ד' משפיעים בכלליות הבריאה לסור מעל ד', לכך אני רואה בהם את אויביי האישיים, כי גדול המחטיאו יותר מן ההורגו. [ואולי נפק"מ בזה לשונא אותם 'תכלית שנאה' בלי שום הבחנה במניעי השנאה, וכמו שנתבאר בדברי הדברות משה שהובאו בהערה בשולי הגליון].

מחדש למילף קולא מפרשת מסית; גדר 'מחטיא' להדיחך מעל ד'

[ה] וכיון דאתינן למילף מפרשת מסית את גדרי חיובי 'מחטיא', נראה ללמוד ממסית גם 'קולא' גדולה בכללות הסוגיא.

סמוך ונראה לפרשת מסית בתורה ישנה פרשת נביא השקר, (דברים יג, ב – ו), כִּי יָקוּם בְּקֶרְבְּךָ נָבִיא או חֵלֶם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת או מוֹפֵת: וְכָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר יִדְבֹּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתֶּם וְנִעֲבָדָם... וְהִנְבִּיא הֵהוּא או חֵלֶם הַחֲלוֹם הֵהוּא יוֹמֵת כִּי דָבַר סָרָה... לְהַדִּיחָךְ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ד' אֱלֹהֶיךָ לַלְכָת בָּהּ.

ולכאורה יש לדון טובא, הלא נביא שקר שמתנבא בשם ד' לאמור ללכת לעבוד ע"ז, נכלל בזה גם הסתה לעבוד ע"ז, ומפני מה מיתתו בחנק, ואינו נידון כמסית בסקילה. ובאמת במנחת חינוך (מצוה תקיח) כתב וז"ל, והנה במתנבא בשם הקדוש ברוך הוא לעבוד עכו"ם עבר בלאו דנביא שקר כמבואר בר"מ דודאי משקר אך כיון דהוי מסית ג"כ והו"ל כמתחייב בב' מיתות דנידון בחמורה והוא סקילה אף שהתרו בו מלאו דנביא השקר ואם התרו בו משום מסית מ"מ א"צ התראה אם כן נידון בסקילה, וגם כל החומרות של מסית עליו ע' בר"מ כאן, ומ"מ צ"ע בזה.

ולהלן כתב, ומ"מ אני מסופק באומר בשם הקדוש ברוך הוא לעבוד ע"ז דהו"ל נביא שקר ומסית ג"כ אם נידון דוקא בע"א כדין נביא השקר או לא עדיף ממסית דנידון בכ"ג, וצ"ע.

ומלבד שיש לדון במקור דברי המנ"ח בקביעתו זו, הנה כי כן, יל"ע בקולת עונשו המפורש בתורה של נביא השקר שמסית לעבוד ע"ז מן המסית ההדיוט לעבודה זרה, [וראה עוד בלשון הרמב"ם פ"ט מיסודי התורה ה"ב].

וראיתי שמחלקים בזה חילוק נכון, כי נביא השקר אינו מבקש להדיחו מעל ד' לגמרי, אלא טוען בשם ד' כי המצוה היא לעבוד ע"ז, וכמפורש בלישנא דקרא לְהַדִּיחָךְ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ד' אֱלֹהֶיךָ לַלְכָת בָּהּ, ובזה בא נביא השקר להכשילו במעשה עבירה חמור של ע"ז בשוגג, ואינו דומה למסית שהוא מדיחו מעל ד' לגמרי – כִּי בָקָשׁ לְהַדִּיחָךְ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ. [וראה בפ' הספורנו, וז"ל, אף על פי שלא אמר להדיחך מעל ה' הוא אומר בשם ה' שתעבדו עבודה זרה במצותו מכל מקום בקש להדיחך מן הדרך אשר צוה ה' אלהיך].

נמצינו למדים, כי ישנם ב' דרגות זו למעלה מזו במסית ומדיח, ומינה נילף נמי ל'מחטיא', ישנו מחטיא במעשי עבירות מסוימים, אבל לא מבקש להדיחו מעל ד' לגמרי, וישנו אשר מבקש לעקור את הכל.

ומעתה נראה לומר שענין 'גדול המחטיאו יותר מן ההורגו', נאמר דווקא כאשר בא להחטיאו בחטא כזה שהוא שלילת החיים הרוחניים לגמרי וכריתת החיבור אל ד', שבזה דומה הוא להורג את הנפש שהוא כורתו מארץ החיים לגמרי, אלא שחמור הוא המחטיא את חבירו ממי ששולל ממנו את חייו, ואולם כאשר הנידון הוא להחטיאו במעשי עבירה מסוימים הנעשים שלא בכוונה או שלא באופן של 'להדיחך מעל ד' אלקיך' אין זה במדרגת חומרא זו של גדול המחטיאו יותר מן ההורגו.

⁵ יעויין בחידושי הגר"ז (החדשים סימן מג), וז"ל, ולכאורה יש להבין דהרי מתחיל דוד המלך לומר שמשנאיך ה' אשנא, ולא רק שאני שונא אותם אלא גם בתקוממך אתקוטט, דרב אני עמהם, ולא די בזה אלא שתכלית שנאה שנאתים, והיינו ששנא אותם במדה הכי גדולה של שנאה, ולכאורה מה שייך יותר מזה, ומה בא לומר לאויבים היו לי. ואשר חזינן מזה דלא סגי במה ששונאים את משנאי ה' ורבים עמהם, אפילו השנאה היא בתכלית השנאה שאין לכאורה יותר מזה, אלא שצריך להרגיש שנאה לשונאי ה' כמו ששונאים אויב פרטי. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה לאויבים היו לי שאני שונא אותם כמו שהיו אויבי הפרטיים, ודו"ק.

ויתכן עוד, שלשון 'מחטיאו' האמור כאן אינו בכדי, כי הרי לשון חטא במשמעותו הפשוטה שהוא מעשה עבירה מיירי בעלמא על חטא בשוגג, ואטו המכשיל את חבריו בעבירה בשוגג גדול הוא מן ההורגו, אלא נראה דלשון מחטיאו היינו מלשון 'מחסרו'⁶, וכמו שמצינו בדברי רש"י בפרשת ויצא (לא, לט) בביאור 'אנכי אחטנה' - לשון (שופטים כ טז) קולע באבן אל השערה ולא יחטיא, (מ"א א כא) אני ובני שלמה חטאים, חסרים, אנכי אחסרנה, אם חסרה חסרה לי, שמידי תבקשנה⁷. ולפי דברינו הביאור הוא שהוא מחסרו ועוקרו לגמרי מן העולם הבא.

מיישב לפי"ז קושיות הגרי"פ, ומסקנא לדינא

[ו] ולפי"ז מיושבת ברווחא קושיית הגרי"פ פערלא מדין וחי בהם האמור בכל עבירות שבתורה מלבד ג' עבירות חמורות, דלא אמרינן בזה דחומר החטא מן הריגת החיים, וכן מבואר דב עבירת לאו דלפני עור במכשיל את חבריו בעבירת איסור דאורייתא לא נאמר הגדר החמור של 'מחטיאו'. ודוק היטב.

ומן כל האמור תבנא לדינא, דדווקא אנשים מסוגו של ראש הממשלה הראשון הרשע דוד ב"ג שר"י שיעור מרכזי בחייו היה 'להדיחך מעל ד' אלקיך' רחמנא ליצלן, לנתק מן שורש החיים עדות וקהילות ישראל שבאו ממקומות פזוריהם בגולה יראים ושלמים; להכרית דורות שלמים מחיבורם אל הבורא ית', מוגדרים כ'מחטיאו' האמיתי ואין טוענים למסיתים הללו וחלילה להפך בזכותם.

ומה מאוד מצער הדבר, כי לאחר שנים רבות, כאשר כבר גלוי וידוע לכל ו"סופר לדור' רוע המעללים של אותו רשע שחיק טימא וחבר מרעיו – קשר רשעים, אזי מתעוררים ללמד בזכות הניצוץ היהודי שבקרבם, כי גם לו יהי כי מזרע ישראל המה ואינם מן הערב רב⁸, בודאי יש לקיים בהם 'תכלית שנאה שנאתים', והתחושה הטבעית כלפיהם צריכה להיות רגש של סלידה ותיעוב על כל אשר חוללו לעם הקודש בארץ הקודש.

⁶ ואמנם 'חטא' בעלמא מיירי בעבירת שוגג גם מהאי טעמא דחטא היינו חסרון, וכמו שביאר היטב בספרהכתב והקבלה בריש פרשת כי תצא (כא, כב), וז"ל, ויתכן כי שם חטא עיקר הוראתו חסרון והעדר, כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים כלומר מחוסר ונעדר מכל טוב, וישמש חטא על דבר הנעשה בשוגג, כי נעשה מחסרון והעדר השגחה הראוי. וישמש חטא על כל מבטל קיום מ"ש, כמ"ש הגר"א משלי ה' כ"ב ובחבלי חטאתו יתמך, והוא העדר וחסרון קיום חיובו לעשות, עכ"ד. אבל כאן בודאי לא מיירי על פעולת החטא בשוגג, ופשוט.

⁷ וראה עוד ב דעת זקנים מבעלי התוספות בפרשת נשא (ו, יא), מאשר חטא על הנפש. י"ל מלשון קולע אל השערה ולא יחטיא שהחטיא את הנפש ומנעה מן היין. וכבר נמצא כן בדברי התוס' בשבועות (ח, א ד"ה ולרבי), ומאשר חטא על הנפש הוא לרבנן לשון חסרון כמו (מלכים א א) והייתי אני ובני שלמה חטאים וכמו (שופטים כ) אל השערה ולא יחטיא.

⁸ מדברי הגר"א (אבן שלמה, פרק יא ענין חבלי משיח): הערב רב דבוקים מאוד בישראל וכו', ה' מיני רב יש בישראל וכו', עמלקים הם ראשי ישראל בגלות ועליהם נאמר היו צריה לראש, וכל עזי פנים ורשעים שבדור הם מגלגול נשמתן של ערב רב ובני קין וכו', עכ"ל. [ועי' אדרת אליהו פר' דברים, ביאורו לתיקו"ז צ"ב ד' ד"ה עמלקים. ומקור דבריו בזה"ק (ח"ג רל"ב ב', רל"ז ב', תיקוני זוהר ל"ח ב), ובעיקר בתיקו"ז (תיקון כא)].

ובבני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ג מלחמה בעמלק) כתב, וז"ל: ומעתה תתבונן ג"כ מ"ש בזה"ר בשלח דף סז ע"א, א"ר יהודה בכל דרא ודרא בכל דרין דאתיין לעלמא לית לך דר דלית בהו מההוא זרעא בישא וקב"ה עביר בהו קרבא עכ"ל. כי כל היועצים עצות רעות על ישראל בכל דור ודור ובכל אומה ואומה במלכותם הנה העצה באה מהדעת והוא מהדעת דסטריין א' אשר הוא שורש עמלק, וכן גזרו אומר בזה"ר בראשית אשר גם כל העומדים כלי חמס על ישראל בדרין בתראין כתות הערב רב אשר בקרבנו הם יושבים מינים מוסרים אפיקורסים הן המה משורש עמלק.

ובספר קובץ מאמרים (מהגה"ק ר' אלחנן וסרמן הי"ד), וז"ל: שמעתי מהקדוש הח"ח ז"ל אודות היעווסקעס בזה"ל: ביי מיר איז ברור אז זייע זיינען פון זרע עמלק.

וראה עוד בספר תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ד הנהגות הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל אות קב), וז"ל, דעת הגר"ח שהכופרים בזה"ז דינם כעמלקים ומצווין אנו ללחום נגדם. נ"ב: עמלק לא היו עובדי ע"ז בלבד אלא כופרים ממש, שלדעתם הכל מקרה, וחתכו מילות ישראל להראות שהכל הבל אצלם, והגר"ח דייק מהרמב"ם בפ"ה דמלכים שכתב בעמלק מ"ע לאבד "זכר" עמלק, ולא פירש זרע עמלק, שעיקר המצוה לאבד זכרם ושיטתם שכופרים בו ית"ש, ולכן אין שמו וכסאו שלם עד שימח שמו וזכרם, וזכר עמלק היינו בכופרים הללו שדרכם ושיטתם כמוהם, ובדור האחרון הערב רב הם כזרע עמלק וכמבואר ברמ"ק פרשת בראשית, ועליהם אנו מצווין ללחום מלחמת ה' בעמלק דור דור, ובמיוחד בדור של משיח וכמבואר בתרגום יונתן ס"פ בשלח.

[והארכנו בענין זה במקו"א בדין מחיית עמלק וההולכים בשיטתו בזמן הזה, וראה עוד במאמרי 'לתקנת ברכת המינים' שנדפס במאסף 'ישורון'].

ולעומת זאת, באותה העת ממש, יצר המחלוקת בין לומדי התורה הק' ויראי ד' מרקד ומתגבר בינינו, ואין איש שם על לב ללמד זכות על הסיעה שכנגדו - ת"ח ובעלי מעשים, ולקיים בהם גזירת הכתוב (ויקרא יט, יז- יח),
לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְכָּךְ הוֹכֵחַ תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חָטָא... וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ. ומי יודע אם לא
על כיוצא בזה אמר החכם מכל אדם (משלי יז, טו), מִצְדִּיק רָשָׁע וּמִרְשִׁיעַ צְדִיק תוֹעֵבֶת ד' גַּם שְׁנֵיהֶם.

וכתב החסיד בספר חרדים (מצוות לא תעשה מדברי קבלה ומדברי סופרים פרק ד אות כב), אל תריב עם אדם
חנם אם לא גמלך רעה. אמרו אין רעה אלא גיהנם היינו שהחטיאך, אבל חנם כלומר שעשה היזק בגופך או
בממונך לא תריב עמו כי הכל הבל, שהמחטיא אדם קשה מההורגו, שההורגו הורגו בעה"ז, והמחטיאו הורגו
בעה"ז ובעה"ב
